

IV. Kínálati tényezők

1. Munkaerő-piaci folyamatok

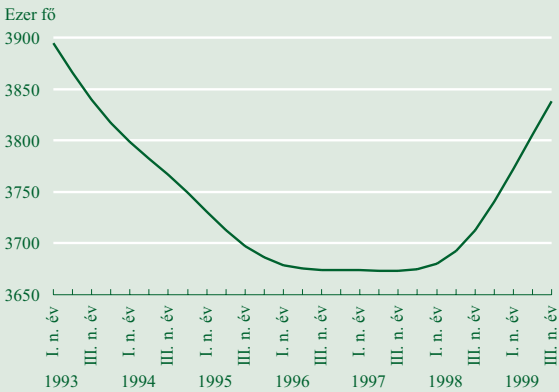
A munkaerő-piaci állományok alakulása 1999 harmadik negyedében a korábbi időszakokban tapasztalt tendenciát mutatja. Folytatódott a foglalkoztatottság erőteljes bővülése és a munkanélküliség szintjének az esése, melyek eredőjeképpen tovább emelkedett az aktivitási ráta. A képet azonban árnyalja a munkanélküliségi ráta harmadik negyedévi alakulásában mutatkozó bizonytalanság, illetve a népesség demográfiai összetétel-változásának pozitív torzító hatása. A munkapiac konjunktúrális élénkülése és a demográfiai folyamatok együttes hatására a harmadik negyedévre 53,5%-ra emelkedett az aktivitási ráta értéke, ami az 1995 eleji állapothoz felel meg.

1.1 A foglalkoztatottság alakulása

Amint az előző negyedévek alapján várható volt, a KSH háztartási felmérése szerinti foglalkoztatottság bővülésének év eleji rendkívül dinamikus üteme a harmadik negyedévre némileg korrigálódott. A tavalyi év azonos időszakához képest azonban még így is 3,1%-os volt a létszámemelkedés üteme. A foglalkoztatási ráta (a foglalkoztatottak 15–74 éves népességhez vett aránya) így megközelítette az 50%-ot, amihez hasonló értéket utoljára 1993-ban tapasztalhattunk. A foglalkoztatás erőteljes bővülése háttérben demográfiai folyamatok – a legmagasabb foglalkoztatási rátákkal rendelkező 25–39 éves korosztály népességén belüli súlyának emelkedése –, illetve a kedvező konjunktúrális helyzet nyomán élénk munkaerő-kereslet állnak.

A KSH a költségvetési és non-profit intézmények, valamint az 5 fő feletti vállalkozások lekérdezésére alapozott intézményi statisztikája szerint a nemzetgazdaság átlagában 1998 harmadik negyedéhez képest nem változott a foglalkoztatottak létszáma. Ez azonban a versenyszférabeli foglalkoztatottság szintjének dinamikus emelkedését és a közszolgálati foglalkoztatottság közel 3%-os csökkenését takarja. A versenyszférát tekintve folytatódott a feldolgozóipari ágazatok expanziója: a 7,7%-os gépipari és 1,9%-os fémalapanyag-gyártási és kohászati létszámemelkedés nyomán összességében 0,8%-kal bővült a feldolgozóipari ágazatok létszáma. A piaci szolgáltatások átlagosan évi 5%-os foglalkoztatásbővülése mögött a kereskedelmi és javítási szektor 12%-os, illetve az egyéb piaci szolgáltatások átlagosan 1,6%-os létszámemelkedése állt. A kereskedelmi foglalkoztatottság látványos emelkedése összhangban volt a szektorban végbemenő

A foglalkoztatottak számának alakulása*

* Szezonálisan igazított idősor a KSH Munkaerőpiaci jellemzők c. kiadványa alapján, időben összehasonlítható módon számítva.

nagyarányú kapacitásbővüléssel és potenciálisan jótékony hatással lehet a bér- és áralakulás kapcsolatára is. Az 1998. novemberi Inflációs jelentésünkben tárgyaltaknak megfelelően ugyanis a kompetitív termékpiac, illetve a kereskedelem számára releváns munkaerő-tartalékok nagysága miatt még az idén tapasztalható erőteljes kereskedelmi foglalkoztatásbővüléstől sem várható, hogy bér- illetve árinflációs veszéllyel fenyegetne.

1.2 A munkanélküliség alakulása

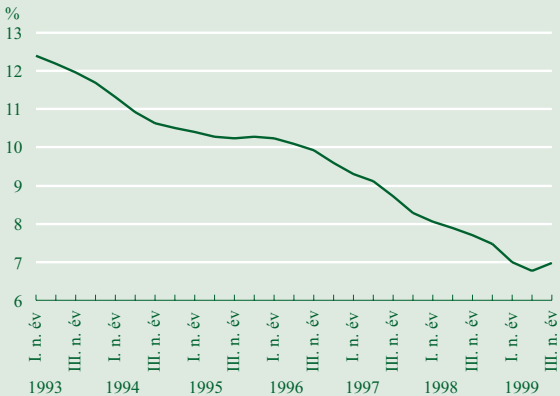
A KSH lakossági felmérése szerinti munkanélküliségi ráta 1999 harmadik negyedében 7,1% volt. A tavalyi év azonos időszakához képest 0,6%-os csökkenés azonban a megelőző 1999. második negyedéhez képest (a szezonális hatások kiszűrése után) némi *emelkedést* jelent. A munkanélküliségi ráta 1998 eleje óta tartó esésének ilyen megtorpanása átmeneti jelenségnek tekinthető, mivel a munkapiac egyéb indikátorai nem jeleznek tendenciaváltást. Konkrétan azt látjuk, hogy az *üres álláshelyek* (foglalkoztatáshoz vett) rátája hosszabb ideje stagnál, a *csoportos lét-számleépítések* hasonlóan definiált mutatója némi emelkedést mutat, miközben a *regisztrált munkanélküliség* rátájának értéke folyamatosan csökken. A regisztrált rátával kapcsolatos értelmezési problémák ellenére (ld. az 1999. márciusi Inflációs Jelentést) ez arra utal, hogy a munkanélküliség trendszerű csökkenésének folyamata nem fordult meg. Az üresedések rátájának stagnálása és az elbocsátások emelkedő szintje pedig valószínűleg nem a munkanélküliséget növelik, hanem a munkapiaci áramlások megélénkülését, a fluktuáció más országokban szokásos szintekre emelkedését jelzik.

1.3 Béralakulás

A KSH által az intézményi munkaügyi statisztika keretében publikált béradatok szerint a harmadik negyedévben a bruttó nominális átlagbérek az előző év azonos időszakához képest 15,9%-kal nőttek, ami az inflációt figyelembe véve mintegy 4,5%-os bruttó reálbér-emelkedésnek felel meg. A nemzetgazdasági átlag, amint azt a korábbi időszakokban már megfigyelhettük, relatíve magasabb közszolgálati (16,7%) és alacsonyabb versenyszféra-beli (15,4%) bérindexek eredőjeképp állt elő.

Az ágazatközi és ágazatokon belüli összetétel-változás torzító hatásait kiszűrő bérinflációs mutatóink szerint a piaci szektor bérinflációjának üteme a harmadik negyedévben némileg emelkedett. A piaci szektort alkotó jelentősebb ágazatok bérindexeit megvizsgálva azt látjuk, hogy a némileg mérséklődő feldolgozóipari bérindex helyett a harmadik negyedévben inkább a kereskedelem és járműjavítás szektor kihagyásával definiált *egyéb piaci szolgáltatások* szektor bérindexének megugrása emelte a piaci szektor bérindexét. Számításaink szerint ez különösen a *szállítás, raktározás, posta és távközlés* szektorhoz köthető: az itt foglalkoztatott munkaerő éves bérindexének 4 százalékpontot meghaladó ugrása önmagában is mintegy 0,5 százalékponttal emelte a harmadik negyedévben az aggregált piaci szektorbeli bérindexet. Az összes versenyszféra-beli foglalkoztatott mintegy 12%-át képviselő szegmens bérindexének megugrását átmeneti, adatainkkal meg nem figyelhető hatások mellett a távközlés szektorban éppen zajló expanzióhoz is köthetjük. Mivel e terület

A munkanélküliségi ráta alakulása*

* Szezonálisan igazított idősor a KSH Munkaerőpiaci jellemzők c. kiadványa alapján, időben összehasonlítható módon számítva. Munkanélküliség az ILO-definíció szerint értelmezett.

A bérinfláció alakulása nemzetgazdasági szektoronként *

	1998			1999		
	III. n. év	IV. n. év	I-IV. n. év	I. n. év	II. n. év	III. n. év
Mezőgazdaság és halászat	16,4	16,1	16,5	14,5	15,2	13,5
Bányászat	5,1	5,9	11,3	13,6	18,4	13,8
Feldolgozóipar	17,2	16,6	17,8	14,9	16,0	15,3
Villamosenergia-, gáz-, hő- és vízellátás	18,7	17,7	19,3	15,6	16,4	17,1
Építőipar	15,1	14,1	16,2	13,7	10,7	13,4
Kereskedelem és járműjavítás	16,6	16,5	16,9	14,0	14,3	13,2
Szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás	13,0	12,6	13,2	14,1	12,7	12,7
Szállítás, raktározás, posta és távközlés	21,4	21,3	21,4	14,1	14,4	18,1
Pénzügyi tevékenység	25,6	25,2	25,9	19,0	17,0	17,1
Ingatlanügylek és gazdasági szolgáltatás	32,0	31,9	30,4	21,8	17,0	16,0
Közigazgatás, védelem és TB	18,0	18,2	18,0	23,2	20,0	17,2
Oktatás	19,6	15,9	21,4	22,7	19,0	18,3
Egészségügyi és szociális ellátás	15,4	9,4	16,2	15,9	12,3	12,6
Egyéb szolgáltatás	15,7	14,3	15,8	11,7	13,1	11,6
Nemzetgazdaság összesen	18,2	17,0	18,7	16,8	15,9	15,5

* Az adatok a vállalkozások esetében 1998-ra a 10 fő, 1999-től viszont az 5 fő feletti köre vonatkoznak. 1998-ra szezonálisan igazított béradatokról; 1999. I. negyedévtől összehasonlítható szerkezetű eredeti adatokból számított éves indexek, az MNB saját számítása alapján.

A bérinfláció alakulása egyes kiemelt szektorokban*

	1999. I. n. év	1999. II. n. év	1999. III. n. év
Nemzetgazdaság egésze	16,8	15,9	15,5
Piaci szektor	15,3	15,3	15,4
Feldolgozóipar	14,9	16,0	15,3
Kereskedelem	14,0	14,3	13,2
Egyéb piaci szolgáltatások	16,8	15,3	16,8
Közszolgáltatások	21,3	17,8	16,3

* Összehasonlítható szerkezetű eredeti adatokból számított éves indexek, az MNB saját számítása.

magasan képzett szellemi és fizikai munkaerőt igényel, a kereskedelem területén az elmúlt időszakban végbement munkaerő-kereslet-bővüléssel ellentétben itt potenciálisan *szűk keresztmetszetek* megjelenésével is számolhatunk. Noha ebben a kérdésben csak a következő időszak béradatai adhatnak megnyugtató választ, nem zárható ki, hogy egyes feldolgozóipari ágazatok mellett a piaci szolgáltatások e területén is fellépő szűk munkapiaci keresztmetszetek relatíve magas bérindexekben jelentkeznek.

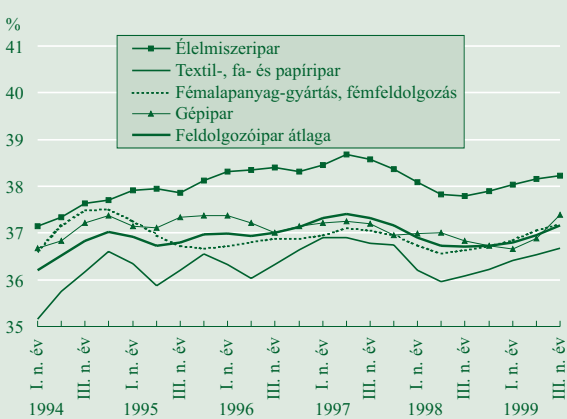
A piaci szolgáltatások mellett a feldolgozóipari ágazatok béralakulása is figyelmet érdemel. Noha a harmadik negyedévben, a korábbival ellentétben, nem a gépipar és az azzal szorosan összefüggő fémalapanyag-gyártás ágazatok béralakulása dominálta a piaci szektor átlagát, ezen szektorok – különösen pedig a gépipar – bérindexe továbbra is magasnak mondható. Kérdés, hogy mennyiben a teljesítmény (termelékenység) emelkedése, illetve mennyiben szűk munkapiaci keresztmetszetek állnak a bérindex magas szinten maradása mögött. Itt az előző Inflációs Jelentésünkben írottaknak megfelelően a teljes munkaidőben foglalkoztatott fizikai munkaerő által teljesített átlagos munkaóra-statisztika segítségével elemezzük a bérek alapjául szolgáló munkamennyiség változását. Az átlagos munkahét hossza a (teljesítmény)bérezés alapjául szolgáló termelékenység alkalmas mutatójának tekinthető, mivel a – hagyományosan egy főre jutó bruttó termelés vagy hozzáadott-érték alapon mért – termelékenységváltozás részben az óraszámváltozás eredménye. Másrészt pedig a munkaerő kihasználtságának fokozódó intenzitása szűk keresztmetszetekre utalhat, különösen, ha ez létszámbővülés mellett következik be.

A munkaórát a teljesítményváltozás mércéjének tekintve problémát okoz, hogy maguk az eredeti bér adatok nem munkaórára vannak vetítve. Ilyenkor bérindexeinket úgy korrigálhatjuk utólag, hogy feltesszük, a fizikai munkaerőt illetően az adott feldolgozóipari ágazat minden vállalata órabérezést alkalmaz, majd az éves bérinflációs indexeket korrigáljuk az éves átlagos óraszámindexekkel. Számításaink szerint az óraszám-emelkedés a gépipar esetében a 17,7%-os fizikai bérindexből mintegy 1,1%-ot jelent; a feldolgozóipar átlagában azonban nem hoz szignifikáns változást.

Ha az óraszám-alakulást, mint a munkaerő kihasználtsága intenzitásának indikátorát tekintjük, ismét a *gépipar* érdemel különös figyelmet: az átlagos óraszám utóbbi időben megfigyelhető emelkedése ugyanis a gépiparban lendületesen bővülő fizikai létszám mellett következett be. Ábránkon jól látható, hogy a gépipar esetében az utóbbi két negyedévben az átlagos óraszám emelkedését az okozta, hogy az összes órák számának növekedése tartósan meghaladta a létszámét – azaz, dinamikus munkaerő-felvétel ellenére végig fokozódott a meglévő munkaerő-állomány kihasználtsága.

Az megfigyelhető, hogy 1995 óta – a kedvező konjunkturális helyzet ellenére – nem volt arra példa, hogy az óraszám-emelkedés üteme több negyedéven keresztül ennyire meghaladja a létszámbővülését, hiszen sokáig valószínűleg bőséges munkaerő-tartalékok álltak a bővülő gépipari vállalatok rendelkezésére. Figyelembe véve, hogy az óraszámokkal korrigált gépipari bérinfláció is igen magasnak mondható, ezen információk együttesen szűk munkapiaci keresztmetszetekre utalnak a meglévő telephelyeken.

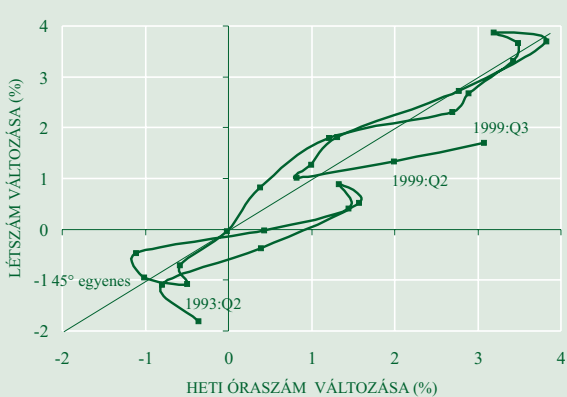
Az átlagos heti óraszám alakulása a feldolgozóiparban (óra/hét)

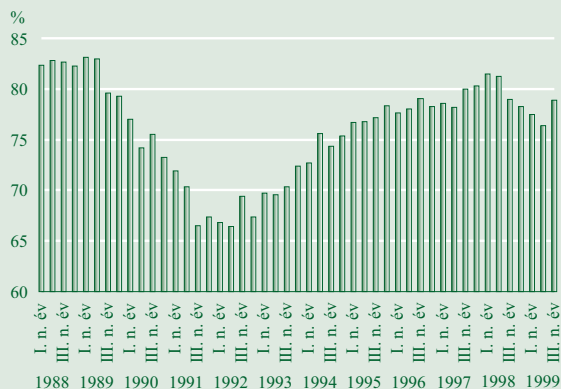
A bérinfláció és az óraszám-korrekció hatása a feldolgozóipari fizikai bérek alakulására, 1999 harmadik negyedévében

	Bérinfláció	Átlagos havi óraszám	Korrigált bérinfláció
	éves növekedési üteme, %		
Élelmiszer-, ital-, dohánytermékek	13,7	−1,2	15,1
Textil-, ruha-, fa-, papíripar	14,8	−0,9	15,8
Vegyipar	14,4	0,8	13,4
Nemesfém ásvány termékek gyártása	14,8	1,0	13,7
Kohászat, fémfeldolgozó ipar	12,4	0,5	11,8
Gépipar	17,7	0,9	16,6
Egyéb feldolgozóipar	12,6	1,2	11,3
Összesen	15,6	−0,1	15,7

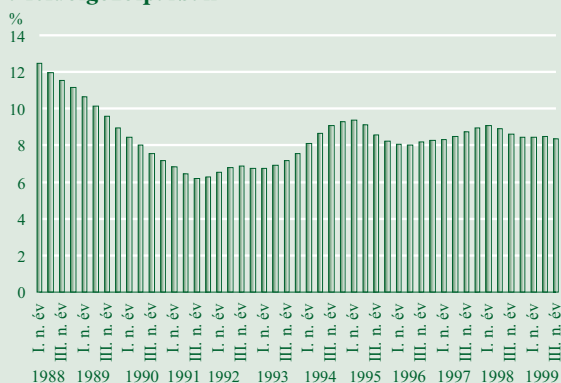
A teljes munkaidős fizikai létszám és a munkaórák számának változása a gépiparban (1993:Q2–1999:Q3, előző negyedévhez viszonyítva, %)*

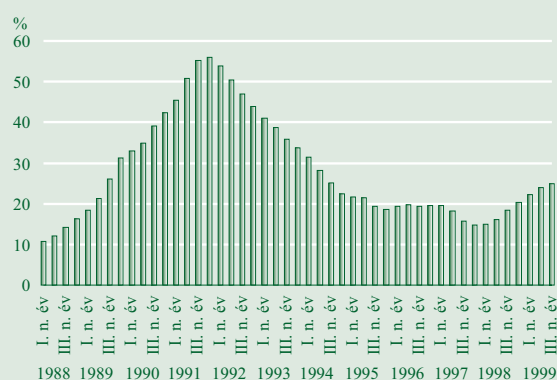
* Szezonálisan igazított adatokból. A 45°-os egyenes mentén megegyezik a létszám és a munkaórák számának a változása, így az átlagos munkaórák száma állandó. Az egyenes alatt emelkedik, felette pedig csökken az átlagos munkaórák száma.

Átlagos kapacitáskihasználtság a feldolgozóiparban*

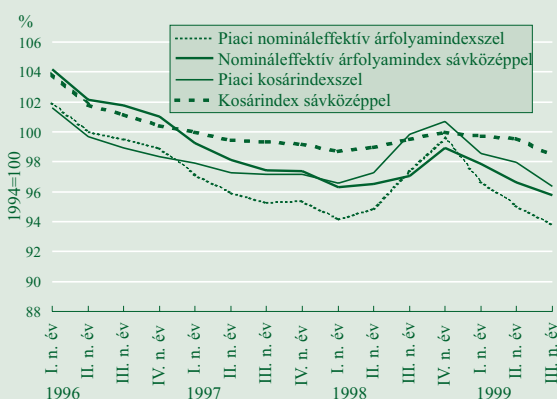
* Szezonálisan igazítva, az alapadatok forrása Kopint-Datorg.

A kapacitáshiányos vállalkozások aránya a feldolgozóiparban*

* Szezonálisan igazított és simított adatok, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

A kapacitásfelesleget jelző cégek aránya a feldolgozóiparban*

* Szezonálisan igazított és simított adatok, az alapadatok forrása: Kopint-Datorg.

A fogyasztói árindex-alapon számított reálárfolyam alakulása**2. Kapacitáskihasználtság**

1999 harmadik negyedévében növekedett a feldolgozóiparban az átlagos kapacitáskihasználtság¹, és ez megtörte a bel- és külpiazi konjunktúra változása miatt egy évvel korábban felerősödött csökkenő tendenciát. Az átlagos kapacitáskihasználtság szintje – a kereslet és a feldolgozóipar termelésének élénkülése, valamint a beruházások előző événél visszafogottabb bővülése mellett – körülbelül az egy évvel korábbi szintre emelkedett.

Az átlagos kapacitáskihasználtság javulása és a várakozások szerint folytatódó termelésélénkülés ellenére a vállalkozások továbbra is jelentős kapacitásfelesleggel számolnak a következő félévi rendelkezésekhez képest. Az ágazatok közül az átlagosnál nagyobb a várható kereslethez képest a kapacitásfelesleget jelzők aránya² a kohászatban és a fémfeldolgozásban (54%), ahol a kapacitások minőségével, korszerűségével kapcsolatban is mutatkoznak problémák. Jelentősek az építőanyagipar felesleges kapacitásai is (59% a kapacitásfelesleget jelzők aránya). A termelést korlátozó tényezők közül összességében továbbra is meghatározó – bár az elmúlt néhány hónapban enyhült – a kereslethiány, míg a kapacitáshiány változatlanul jelentéktelen korlátozó tényezőnek bizonyul. A kapacitáshiánnyal küzdő vállalatok aránya a harmadik negyedévben kissé mérséklődött. A kereslethez képest szűkös kapacitást az átlagot meghaladó arányban a textil- és ruházati ipar cégei jeleztek (18%).

3. Versenyképesség

A reálárfolyam-mutatók alakulását befolyásoló legfontosabb tényező az volt, hogy a tavalyi év korábbi trendhez képesti reálleértékelődése és az év első felében bekövetkező korábbi trendhez képesti markánsabb felértékelődés után az árfolyam-alakulás közelít a középtávon várt trendekhez: a fogyasztóiár-alapú mutató az éves szinten 2–3%-os reálleértékelődéssel jellemezhető pályához, a fajlagos munkaköltség-alapú mutatók pedig a korábbi reálleértékelődő trendhez. Az infláció nyári megugrása miatt a fogyasztóiárindex -alapú mutatók felértékelődése az elmúlt negyedévben viszonylag magas volt. Ez a hatás azonban belföldi értékesítésiár-alapon sokkal kevésbé, fajlagos munkaköltség-alapon pedig egyáltalán nem érvényesült, mivel az infláció emelkedése döntő mértékben nem az értékesítési árak megugrása vagy a növekvő költségoldali inflációs nyomás miatt következett be, hanem a fogyasztáshoz kapcsolódó támogatási rendszer változott. Mivel ez a termelők jövedelmezőségére nincs hatással, nem befolyásolja a vállalkozói szektor versenyképességének alakulását.

1999 harmadik negyedévében a forint hivatalosan bejelentett leértékelése 1,7% volt az előző negyedévhez képest. Mivel a deviza helyzete alig változott a sávon belül (mindvégig az erős sáv-szél környékén volt), és jelentős USD/EURO keresztárfolyam

¹ Az információk forrásául szolgáló felmérésben a Magyarországon is termelő nagy multinacionális cégek – néhány kivételtől eltekintve – nem vesznek részt. (A feldolgozóipari vállalkozások helyzete és rövid távú kilátásai 1999 őszén, a Kopint-Datorg negyedéves konjunktúrástíztje, 1999. október)

² Létszámmal súlyozott megoszlások.

lyam-mozgás sem következett be, ezért a nomináleffektív leértékelődés közelítette a bejelentettet, a forint nomináleffektív értelemben 1,5%-kal értékelődött le az előző negyedévhez képest.

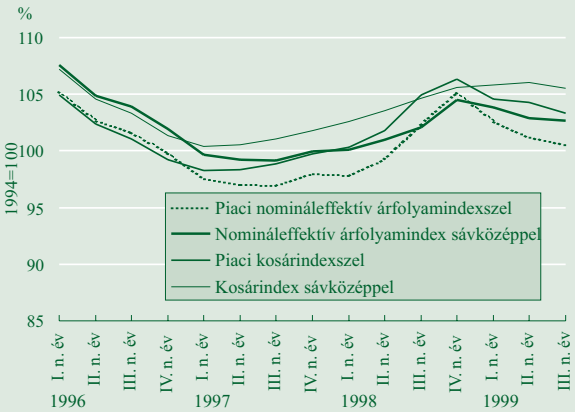
A fogyasztóiár-alapú reálárfolyam több mint 1%-kal értékelődött fel az előző negyedévhez képest. A harmadik negyedévi felértékelődésben azonban elsősorban a fogyasztói árindex egyedi hatásokkal kapcsolatos átmenetileg emelkedő trendje játszott szerepet, ami a hosszabb távú versenyképesség alakulás szempontjából nem nevezhető mérvadónak.

Az alapvetően külkereskedelem képes termékeket tartalmazó feldolgozóipar belföldi értékesítési árindex növekedését hosszabb távon a külföldi infláció és a forint várható leértékelődése határozza meg, amiből hosszabb távon stabil feldolgozóipari belföldi értékesítési árindexalapú reálárfolyam következik. 1999 III. negyedévében ez a mutató kb. 0,5%-kal értékelődött fel az előző negyedévhez képest, de még mindig leértékeltebb, mint az orosz válság kitörése előtt volt.

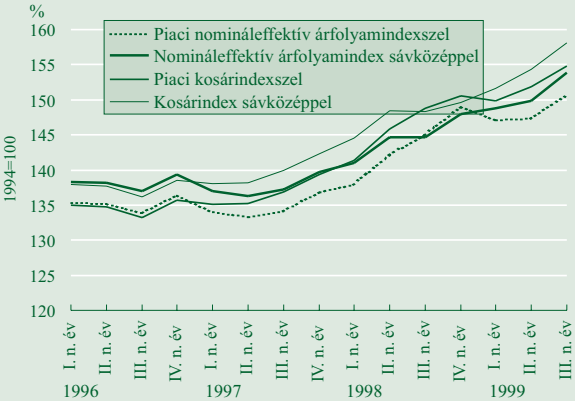
A fajlagos munkaköltség-alapú reálárfolyamok szerint a harmadik negyedévben bekövetkező kiugró mértékű feldolgozóipari termelékenységnövekedés következtében a reálleértékelődés mértéke ismét gyorsult, aminek következtében mind a nettó, mind a bruttó kibocsátáson alapuló index visszatért az 1997 folyamán megfigyelhető igen magas leértékelődési ütemet mutató trendjéhez.

A különböző régiókkal szembeni versenyképességünk alakulását elemezve elmondható, hogy a fejlett országokkal szembeni 1998 negyedik negyedéve óta tartó felértékelődő tendencia továbbra is folytatódott, ami – mint azt előzőleg említettük – elsősorban a hazai fogyasztói infláció átmeneti tényezőkkel magyarázható gyorsulásának köszönhető, míg az orosz válság óta bekövetkezett sávon belüli forinterősödés és az euró dollárral szembeni gyengülésének hatása az utóbbi negyedévben gyakorlatilag nem érvényesült. A fejlett országokkal szembeni felértékelődés mértéke több mint 1% volt egy negyedév alatt. A dél-kelet-ázsiai országokkal szemben a harmadik negyedévben megfordult a válság utáni drasztikus felértékelődéshez képest a leértékelődés tendenciája. Ez elsősorban a Kínával és Hongkonggal szemben bekövetkező felértékelődésnek volt köszönhető. A kelet-közép-európai régióval szemben a második negyedév határozott fordulópontot jelentett, az orosz válság óta tartó felértékelődési tendencia megállt. Ez alapvetően a Szlovákiával és Csehországgal szemben bekövetkezett reálleértékelődésnek köszönhető, ami valutáik forinthez képesti erősödésének következtében állt elő.

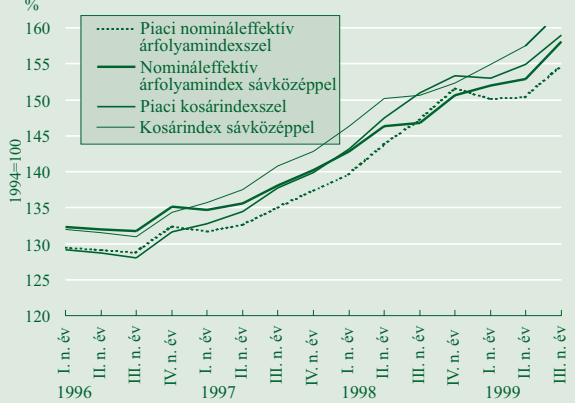
A feldolgozóipar belföldi értékesítési árindexén alapuló reálárfolyam alakulása

A hozzáadott értékkel számított fajlagos munkaköltség alapú reálárfolyam alakulása

A bruttó kibocsátással számított fajlagos munkaköltség alapú reálárfolyam alakulása

Különböző régiókkal szembeni reálleértékelődési árfolyamindexek fogyasztóiárindex-alapon

